

Det politiske dyret

PSY
KOL
OGI

Et essay om politisk personlighet, arvbarhet, Putin og lover i psykologisk vitenskap.

TEKST

Thomas H. Kleppestø

PUBLISERT 2. juli 2022

EMNER

politiske holdninger

politisk psykologi

autoritarianisme

sosial dominansorientering

Et viktig spørsmål innenfor politisk psykologi er om folks politiske holdninger har en underliggende struktur.

Mange har merket at man kan gjette seg til en persons politiske holdninger ut fra andre holdninger de har. For eksempel vil personer som ønsker strenge abortlover, også ha streng innvandringskontroll. Hvis noen er opptatt av å redusere økonomisk ulikhet, er de gjerne opptatt av klimapolitikk. Om noen ønsker å innsette diskriminerende lover mot jøder, vil de antagelig mene det samme om homofile. Politiske holdninger har med andre ord en tendens til å *samvariere*.

En intuitiv måte å strukturere samvariasjon i politiske holdninger på er den klassiske venstre-høyre-aksen. Dette stammer fra den franske revolusjonen i 1789, hvor de som var for status quo, satt til høyre i forsamlingshuset, og de som var mot, satt på venstre side. Slike spenninger mellom stabilitet og forandring er en klassisk ideologisk konflikt. Men om man foretrekker forandring eller ikke-forandring, så har man et makthierarki

som håndhever politiske preferanser. Dette er tilfellet både i moderne tid og gjennom vår evolusjonære historie.

Politiske personlighetstrekk

Tidligere forskning i politisk psykologi har avdekket at hierarki-relaterte personlighetstrekk er en underliggende faktor som henger sterkt sammen med politiske holdninger, inkludert fordomsfulle holdninger. To sentrale målverktøy er sosial dominansorientering (SDO, se Sidanius & Pratto, 1999) og høyrevridd authoritarianisme (RWA, se Altemeyer, 1981; Zakrisson, 2005). Begge er måleverktøy jeg og kolleger ved UiO har brukt på norske tvillinger som del av mitt doktorgradsarbeid (se for eksempel Kleppestø et al., 2019).

Sosial dominansorientering måler i hvor stor grad man foretrekker at hierarkier mellom grupper skal opprettholdes og/eller forsterkes (for eksempel mellom klasser eller etnisiteter). Skårer man høyt, ønsker man tydelige hierarkiske forskjeller mellom folk. Skårer man lavt, vil man ha et egalitært samfunn. Eksempler på ledd man kan si seg enig i, er «et ideelt samfunn forutsetter at noen grupper er på toppen og andre er på bunnen» eller «noen grupper av mennesker må holdes på sin plass».

Høyrevridd authoritarianisme fanger opp i hvor stor grad man foretrekker å underordne seg autoriteter og tradisjonelle normer. Eksempler på ledd her er «landet vårt trenger en sterk leder for å nedkjempe radikale og umoralske strømninger» og «det ville vært best om aviser ble sensurert så folk ikke hadde tilgang til destruktivt og forkastelig materiale».

«... funnene gir ikke rom for at hjemmemiljøet skal forårsake hverken tilknytningsstiler eller politisk personlighet. Vi må tenke annerledes»

Vi har replisert funn som har vist at politiske holdninger henger tett sammen med disse dominerende og autoritære personlighetstrekkene. Og vi finner at sammenhengen mellom politiske holdninger og autoritære/dominerende trekk skyldes felles genetiske effekter (såkalt pleiotropi, se Kleppestø et al., 2019). Det vil si at sammenhengen mellom politisk personlighet og politiske holdninger (for eksempel mellom sosial dominansorientering og om man ønsker strengere straff for kriminelle) styres av de samme genvariantene som bidrar *både* til å utvikle politiske personlighetstrekk og til de konkrete politiske holdningene.

Barndom og politikk

Ideen om en egen politisk personlighet går tilbake til Adorno og tre av hans kolleger som like etter holocaust prøvde å forstå hvordan antidemokratiske og antisemittiske bevegelser ble så raskt populære i Tyskland. I boken *The Authoritarian Personality*

(1950) utfordret de tanken om at nazismen kan reduseres til nisjepolitikk, og de forsøkte heller å undersøke fenomenet ved å utbrodere fascistens psyke og hvordan den utvikles.

Adorno, som de fleste politiske psykologer etter ham, har ment at antidemokratiske holdninger, samt autoritære og dominerende trekk, har sitt opphav i barndommen, og da spesielt tidlig sosialisering fra foreldre. I *The Authoritarian Personality* gjennomgår kliniske intervjuer av mennesker med etnosentriske holdninger, og forfatterne konkluderer blant annet med at antisemittisme stammer fra et ambivalent forhold til en dominerende farsfigur. Moderne teorier som bringer sammen sosial dominansorientering og autoritarianisme (for eksempel Duckitt, 2001), foreslår også miljømekanismer, som at høy sosial dominansorientering kommer av ukjærlige foreldrestiler som gir grobunn for å tenke at verden er utrygg, og dermed at verden er en amoralsk kamp for ressurser mellom grupper (som er kjernen i høy sosial dominansorientering).

Tvilling- og familiestudier er et godt verktøy for å teste slike miljøhypoteser. Man kan modellere effekten av genetikk, hjemmemiljø og unikt miljø på et separat trekk, men også se om samvarians mellom flere ulike trekk kan tilskrives gener eller miljøfaktorer.

Man kan lure på om korrelasjoner mellom tilknytning og politisk personlighet skyldes at hjemmemiljøet skaper en slik sammenheng. Vi har sett på akkurat dette (Kleppestø et al., 2021). Vi fant at politiske personlighetstrekk ikke samvarierer med tilknytningsstiler. Dessuten forklarer familiemiljø veldig lite av variasjonen i både tilknytning og politisk personlighet – de forklares av genetisk variasjon og tilfeldigheter.

Disse funnene gir ikke rom for at hjemmemiljøet skal forårsake hverken tilknytningsstiler eller politisk personlighet. Vi må tenke annerledes.

Putin og aktiv gen-miljø-korrelasjon

Hvordan er det mulig at politiske holdninger er delvis arvbart? Har vi gener for konservatisme, liberale og progressive politiske ideologier? Gener for Venstre, Høyre, KrF, og AP? Det er ikke så direkte. Antagelig påvirker genetisk variasjon mer grunnleggende politiske personlighetstrekk (som sensitivitet for makthierarkier), som igjen vil ha en selvforsterkende effekt på individet ved at individet selekterer sine miljøfaktorer, som hvilke venner de oppsøker, hva slags litteratur de leser, hvilken karriere og partner de velger, også videre. Dette kalles aktiv gen-miljø-korrelasjon.

I Masha Gessens (2012) biografi om Putin, *Mannen uten ansikt*, skriver hen at Putin var opptatt av å bli KGB-agent allerede i tenårene. Da Putin endelig fikk arbeide der som 23-åring, bedrev han etterretningsarbeid med mål om å nedkjempe interne dissidenter og andre mennesker som kunne tenkes å være avvikende. Som president i 2012 var Putin med på å innsette en ny russisk homofil propagandalov som blant annet gjorde regnbueflagget ulovlig. Ønsket hans om å homogenisere befolkningens tanker ved å identifisere og fjerne dissidenter, samt å gå etter seksuelle minoriteter eller andre med ikke-tradisjonelle livsstiler, er klassiske tegn på høyrevridd autoritarianisme. Behovet

for nasjonalistisk storhet og villigheten til å utvide ens territorium med makt er tegn på sosial dominansorientering. Disse trekkene ser ut til å ha vært til stede hos Putin lenge og har vokst seg sterkere og mer ekstreme over tid. Noen individer skårer høyt på begge skalaene samtidig, noe den politiske psykologen Altemeyer (2004) kaller for «double-highs». De kombinerer den sosiale dominansens manipulering, amoral og makthunger med authoritarianismens religiøse dogmatikk og etnosentrisme, en kombinasjon av det verste fra begge personlighetstypene.

«Like genetiske oppskrifter som «kjøres» i det samme miljøet vil med andre ord aldri skape det samme individet med helt like psykologiske egenskaper»

Tidlig interesse for autoritære og dominerende styresett, høy motivasjon for å være involvert i dette og forsterkning over tid kan tyde på at aktiv gen-miljø-korrelasjon er viktig for utviklingen av autoritære personligheter, slik som Putins. Men legg merke til at aktive gen-miljø-korrelasjoner likevel har genvarianter som *første* ledd i den kausale kjeden – individer med pre-eksisterende arvbare trekk *selvselekterer seg inn i passende miljøer*.

Lover i psykologisk vitenskap

Det er verdt å merke seg at gjennomsnittet for sosial dominansorientering og høyrevridd authoritarianisme er relativt lavt i norske utvalg (Kleppestø et al., 2019; Kleppestø et al., 2021). Gjennomsnittet varierer verden over, og viser hvordan historie, kultur og situasjon påvirker gjennomsnittet av politiske holdninger (Sidanius et al., 2000). Våre funn om arvbarhet av disse trekkene går inn i en lang forskningstradisjon i atferdsgenetikk som har antydnet lover som er overraskende konsistente i forklaringer på variasjon i flere helt forskjellige trekk, fra psykiske og somatiske sykdommer, til høyde, vekt, intelligens, personlighet, livstilfredshet og nå altså politisk personlighet (se Chabris et al., 2015; Turkheimer, 2000).

Med lover mener jeg ikke at forskjeller mellom mennesker kan predikeres med samme presisjon som generell relativitetsteori kan forklare den buede banen til et himmelobjekt. Men heller at de psykologiske lovene beskriver stabile statistiske mønstre. En av disse lovene er at ethvert psykologisk trekk som er persist målt og som varierer mellom folk, vil bli påvirket av gener som varierer mellom folk. En annen lov er at det å vokse opp i samme familie ikke gjør mennesker noe likere hverandre enn det en kunne forventet ut fra genetisk likhet.

Dette er kunnskap som har bygget seg opp fra flere datakilder med ulikt design. Adoptivøsken blir ikke likere sine adoptivforeldre enn sine biologiske foreldre. Eneggede tvillinger som vokser opp i forskjellige hjem, korrelerer like mye i psykologiske trekk som tvillinger som vokser opp sammen. En metaanalyse som

gjennomgikk tvillingstudier fra de siste 50 årene (Polderman et al., 2015), fant at den gjennomsnittlige korrelasjonen for alle trekk hos toeggede tvillinger var på .339, mens den var dobbelt så høy for eneggede tvillinger: .636. Siden eneggede tvillinger deler alle sine gener, mens toeggede deler halvparten, er dette nøyaktig hva en ville forventet om likhet innad i familier skyldes effekten av felles genetikk.

Men hva med ulikheten mellom folk? Folk er jo veldig forskjellig innad i familier. Og dette bringes oss til nok en lov: Det er alltid slik at en substansiell del av variasjonen i psykologiske trekk skyldes ikke-genetiske faktorer. Men det er viktig å merke seg at den ikke-genetiske variasjonen som regel skyldes det såkalte unike miljøet. Det unike miljøet er den delen av varians i atferdsgenetiske modeller som fanger opp forskjeller mellom familiemedlemmer.

Det unike miljøet er egentlig en misvisende betegnelse. Effekten fra det unike miljøet på psykologiske trekk kan antagelig ikke tilskrives tradisjonelle eksterne miljøeffekter som kan være unike for individet (mobbing på skolen, venner osv.), men heller tilfeldigheter som oppstår når menneskehjernens mange milliarder av nevroner sammenkoples. Menneskers individualitet er unngåelig fordi tilfeldigheter på det molekylære nivået spiller inn på hvordan nervesystemet utvikler seg (se Tikhodeyev & Shcherbakova, 2019). Eneggede tvillinger har alltid psykologiske ulikheter, de korrelerer aldri perfekt. Like genetiske oppskrifter som «kjøres» i det samme miljøet vil med andre ord aldri skape det samme individet med helt like psykologiske egenskaper.

Mange nye konsepter i psykologien har svak diskriminerende validitet (nye måleinstrumenter måler det samme som de gamle) fordi de best kan forstås som en del av femfaktor-personligstrekk, IQ eller andre sentrale mål på individuelle forskjeller. I vår forskning har vi funnet at politisk personlighet ikke utelukkende kan forklares av omgjengelighet og åpenhet. Politisk personlighet kan heller ikke forklares av tilknytningsstiler, og antagelig ikke av andre systematiske faktorer fra miljøet heller.

Så langt har studier vi og andre har utført, styrket ideen om at det finnes en politisk personlighet som varierer mellom folk. Vi har funnet at politisk personlighet er arvbart, og at den henger sammen med politiske holdninger på grunn av felles genetikk. Vi har vist at politiske holdninger antagelig ikke kan tilskrives tilknytningsstiler eller femfaktor-personlighet. Politisk personlighet ser ut til å stå på egne ben i menneskenaturen.

Hvorfor politisk personlighet?

Hvorfor har vi en politisk personlighet i utgangspunktet? Et sentralt poeng er at makt og hierarkier har eksistert mye lenger enn moderne menneskelig historie. Alle dyr ønsker seg ressurser som mat, seksualpartnere og territorium. Disse ressursene er ikke ubegrensede. Det er derfor et evolusjonært prinsipp i hele dyreriket at et begrenset antall ressurser vil føre til konflikt (Petersen, 2015). Om noen for eksempel tok ens territorium med makt og en ikke har ressurser til å ta det tilbake, så er territoriet tapt.

Krigføring og folkemord går langt tilbake i vår evolusjonære historie. Arkeologer har vist at massegraver fra pleistocen, en geologisk tidsepoke fra omtrent 2,5 millioner år siden frem til omtrent 11 000 år siden, inneholder store mengder skjeletter av unge menn som ofte har våpenrelatert skade i skjelettet, typisk fra spyd (Bowles, 2009). Andre sosiale primater har også gruppebasert krigføring og driver med territoriell dominans (Boehm, 1999). Denne evolusjonære konteksten er antagelig mye av årsaken til at politiske personlighetstrekk har utviklet seg – de er til for å navigere i hierarkier og drive med gruppebasert krigføring.

Betyr dette at alle mennesker blir selektert for et uhemmet maktbegjær, samt autoritære og dominerende trekk?

Nei, ikke helt. Mennesker har levd i grupper gjennom hele sin evolusjonære historie og er også avhengig av samarbeid. Et interessant tegn på at det også finnes egalitære tendenser i vår natur, er at mennesker ofte misliker at noen forsøker å bli dominerende autokrater. Antropologen og primatologen Christopher Boehm (1999) forteller i sin bok *Hierarchy in the forest: The evolution of egalitarian behavior* om et intervju med en informant fra !Kung-samfunnet i Kalahariørkenen. Her meddeler informanten at «når unge menn suksessfullt går på jakt og kan bringe kjøtt tilbake til samfunnet de tilhører, så kan de tenke på seg selv som en sjef og en stormann. Dette kan vi ikke akseptere. Vi aksepterer ikke en som skryter, fordi en dag vil stoltheten hans få han til å drepe noen. Så vi sier alltid at kjøttet hans er verdiløst. På denne måten kjøler vi hjertet hans og gjør han skånsom.»

Hvis mennesker ikke var utstyrt med psykologiske tilpasninger som ga dem motivasjon for å oppsøke status for seg selv og autoritær dominerende av andre, hadde det heller ikke vært nødvendig å holde unge maktsultne menn nede på jorda. At det er nødvendig med jantelov-lignende mekanismer for å «kjøle hjertene», illustrerer hvordan mennesker holder kontroll på individer som blir for sultne på makt. Et noenlunde egalitært samfunn ser ut til å bli aktivt opprettholdt.

«Den eneste måten å korrigere for politiske feiltakelser på er åpen kritikk, akkurat som i vitenskap»

Det er ikke slik at alle ønsker å være autoritære diktatorer. Vår politiske personlighet er nettopp det – en personlighet som varierer mellom folk. En mulighet er at genvariantene som underligger både høy og lav sosial dominansorientering/autoritarianisme, kan være evolusjonære strategier som opprettholdes over tid. Å skåre høyt eller lavt kan ha styrker og svakheter for overlevelse og reproduksjon, avhengig av hvilken kontekst man er i.

Kan diktatorproblemet løses?

Gitt at autoritære og dominerende trekk er arvbare og forsterkes over tid, er det noe vi kan gjøre med det? Jeg tror ikke løsningene er på individnivå, og definitivt ikke på generedigeringsnivå. Vi må regne med at mennesker som Russlands Putin, Saudi-Arabias Mohammed bin Salman og Syrias al-Assad fortsetter å dukke opp. Jeg tror at filosofen Karl Popper kom frem til løsningen på diktatorproblemet i sin bok *The Open Society and its Enemies*, hvor han på mesterlig vis forsvarer det liberale demokratiet. Han mener at den viktigste funksjonen til et demokrati er evnen til å kunne fjerne ubrukelige og umoralske ledere uten å benytte voldelig makt. Det utopiske forsøket på å ha en perfekt stat under sentralisert kontroll av noen få vil aldri fungere. Dette er fordi enkeltmennesker er feilbarlige. Den eneste måten å korrigere for politiske feiltakelser på er åpen kritikk, akkurat som i vitenskap. Alle diktatorer skjærer seg selv fra kritikk og vil aktivt ta grep for å forhindre kritikk mot dem eller deres ideologi. Derfor er løsningen på diktatorproblemet at vi må beskytte samfunnets evne til å ha åpne debatter (gjennom lovverk, demokratiske institusjoner og så videre). Vi må ivareta evnen til å korrigere for politiske feiltakelser. Det skjer ved toleranse for meningsmangfold og fri kritikk. Dette er en kontinuerlig prosess. Fredelige, liberale demokratier er helt ekstraordinært i menneskelig historie – det er på ingen måte naturgitt. Derfor er demokratiet noe vi hele tiden må beskytte.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 59, nummer 7, 2022, side 616-621

TEKST

Thomas H. Kleppestø

KONTAKT: ThomasHaarklau.Kleppesto@fhi.no

+ [Vis referanser](#)

Adorno, T., Frenkel-Brenswik, E., Levinson, D. J. & Sanford, R. N. (1950).
. New York: Verso Books.

Altemeyer, B. (1981). . Winnipeg, Ontario: University of Manitoba press.

Altemeyer, B. (2004). Highly dominating, highly authoritarian personalities.
(4), 421-448.

Boehm, C. (1999). . USA: Harvard University Press.

Bowles, S. (2009). Did warfare among ancestral hunter-gatherers affect the evolution of human social behaviors?
(5932), 1293-1298.

Chabris, C. F., Lee, J. J., Cesarini, D., Benjamin, D. J. & Laibson, D. I. (2015). The fourth law of behavior genetics.
(4), 304-312.

Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. I M. P. Zanna (red.),
(bind 33, s. 41-113) Elsevier.

Gessen, M. (2012). Gyldendal Norsk Forlag.

Kleppestø, T. H., Czajkowski, N. O., Vassend, O., Røysamb, E., Eftedal, N. H., Sheehy-Skeffington, J., Kunst, J. R. & Thomsen, L. (2019). Correlations between social dominance orientation and political

attitudes reflect common genetic underpinnings.
(36), 17741-17746.

Kleppestø, T. H., Czajkowski, N. O., Vassend, O., Røysamb, E., Eftedal, N. H., Sheehy-Skeffington, J., Ystrom, E., Kunst, J. R., Gjerde, L. C. & Thomsen, L. (2021). Attachment and politics are two functionally distinct systems, and both share genetics with interpersonal trust and altruism.
. <https://doi.org/10.31234/osf.io/3r9em>

Petersen, M. B. (2015). Evolutionary political psychology. I D. M. Buss (red.),
(bind 2, s. 1084-1102). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Polderman, T. J., Benyamin, B., De Leeuw, C. A., Sullivan, P. F., Van Bochoven, A., Visscher, P. M. & Posthuma, D. (2015). Meta-analysis of the heritability of human traits based on fifty years of twin studies.
(7), 702-709.

Sidanius, J., Levin, S., Liu, J. & Pratto, F. (2000). Social dominance orientation, anti-egalitarianism and the political psychology of gender: an extension and cross-cultural replication.
(1), 41-67.

Sidanius, J. & Pratto, F. (1999).
. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Tikhodeyev, O. N. & Shcherbakova, O. V. (2019). The problem of non-shared environment in behavioral genetics.
(3), 259-269.

Turkheimer, E. (2000). Three Laws of Behavior Genetics and What They Mean.
(5), 160-164. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00084>

Zakrisson, I. (2005). Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale.
(5), 863-872.